Sveriges Historiska Vändpunkter

Kristnandet av Sverige – Digerdöden – Sverige blir stormakt – Slaget vid Poltava
Emigrationen till Amerika

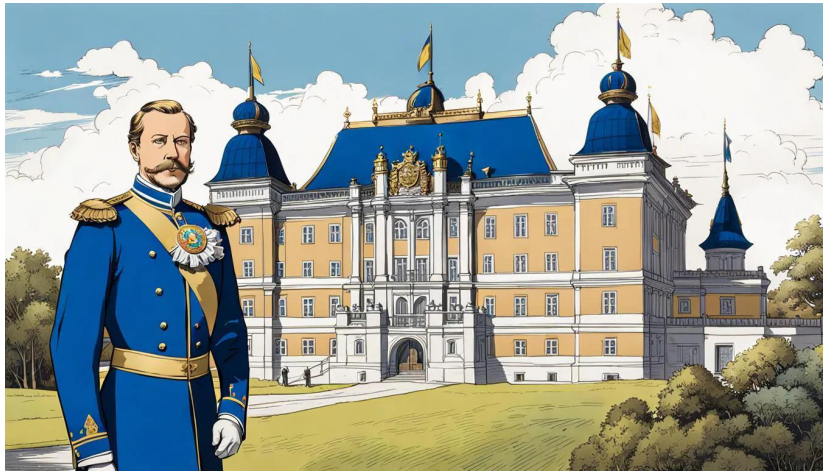

Kristnandet av Sverige var en gradvis process som tog sin början under 800-talet när missionären Ansgar etablerade en kristen församling i Birka. Detta markerade starten på en omvandling som sträckte sig över flera århundraden, där kristendomen och den gamla folktro levde sida vid sida innan kristendomen slutligen blev dominerande under 1100-talet.

Kristendomens införande förändrade det svenska samhället i grunden, från begravningsritualer till samhällsstruktur. Kyrkan blev en central punkt i samhällslivet och medförde nya traditioner som ersatte de gamla hedniska sederna.

BIRKA AND
UPPÅKRA

BIRKA AND UPPÅKRA

B I R K A

Generally regarded as Sweden's oldest town, Birka (along with Hovgården) has been a UNESCO World Heritage Site since 1993. A silver ring from a Viking-era grave in Birka is the first ring with Arabic inscription from that era found in Scandinavia.

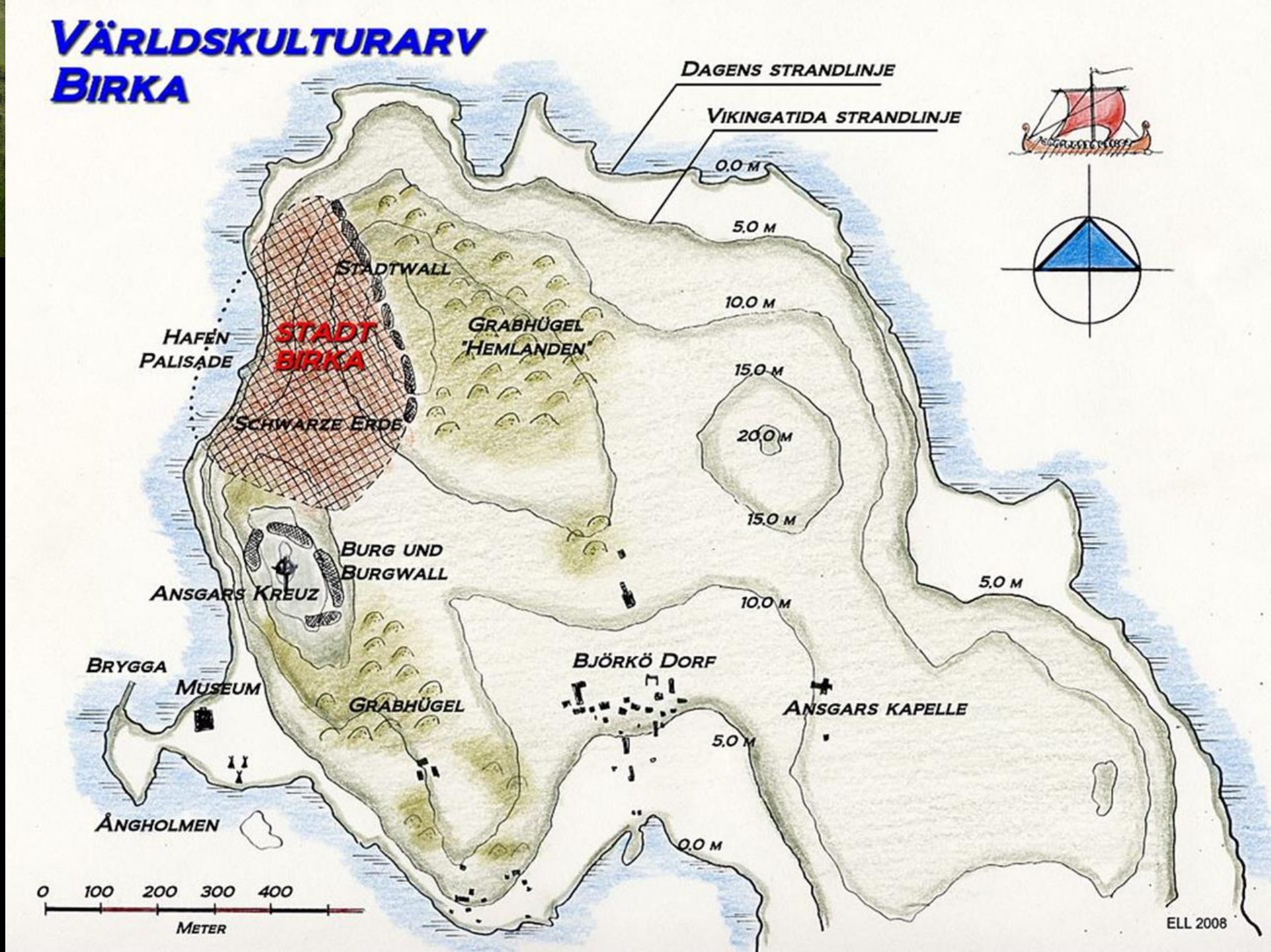

Kristnandet

Sveriges övergång till kristendom inleddes med missionären Ansgar som grundade en församling i Birka i Mälaren under 800-talet. Under flera hundra år levde dock folktro och kristendom vidare parallellt. Kristnandet var en långdragen process som kan sägas vara avslutad i Sverige först på 1100-talet. Kristendomens spridning var en naturlig konsekvens av nordbornas integrering i Europa genom vikingatågen. Under sina färder till Bysans och Västeuropa kom människorna i Norden i kontakt med kristendomen långt innan de själva blev kristna. För maktens människor innebar kristnandet stora fördelar. Kyrkans män var goda administratörer och samhällsbyggare. De kunde förmedla kunskaper om hur riken skulle skapas. En kristen kung var en helt annan slags härskare än vikingatidens skandinaviska kungar. Den nya kristna kungamakten tog sig nya rättigheter och använde nya och effektivare maktmedel. Man fick alltså en ny slags kungar i och med kristnandet. Men det innebar också mycket annat. Alla de gamla begravningsplatserna fick läggas ner och de döda skulle istället begravas på nya kyrkogårdar. Medan det tidigare ofta funnits en gravplats för varje by eller till och med gård skulle man nu ha mycket färre gravplatser – en per kyrksocken. Tidigare var de döda på släktgravfältet knutna till de levandes rättigheter till gårdar och jord. Nu skulle alla ingå i den stora kristna gemenskapen vid kyrkan. Till den nya kulten skulle man ha kyrkorum och de måste byggas. Gamla offerplatser och kulthus revs. De lokala landskapen kom så småningom att se ganska annorlunda ut och de nya traditionerna förändrade de gamla livsmönstren. I vissa regioner gick kristnandet snabbt, landskap och traditioner förändrades över en generation eller två. På andra håll tog det flera hundra år. Under 1100-talet blev den kristna kyrkoorganisationen helt etablerad i det som nu är södra och mellersta Sverige.

Tätheten hos kyrkor i Norra Sverige vid äldre medeltid (mellan 1150 och 1300).

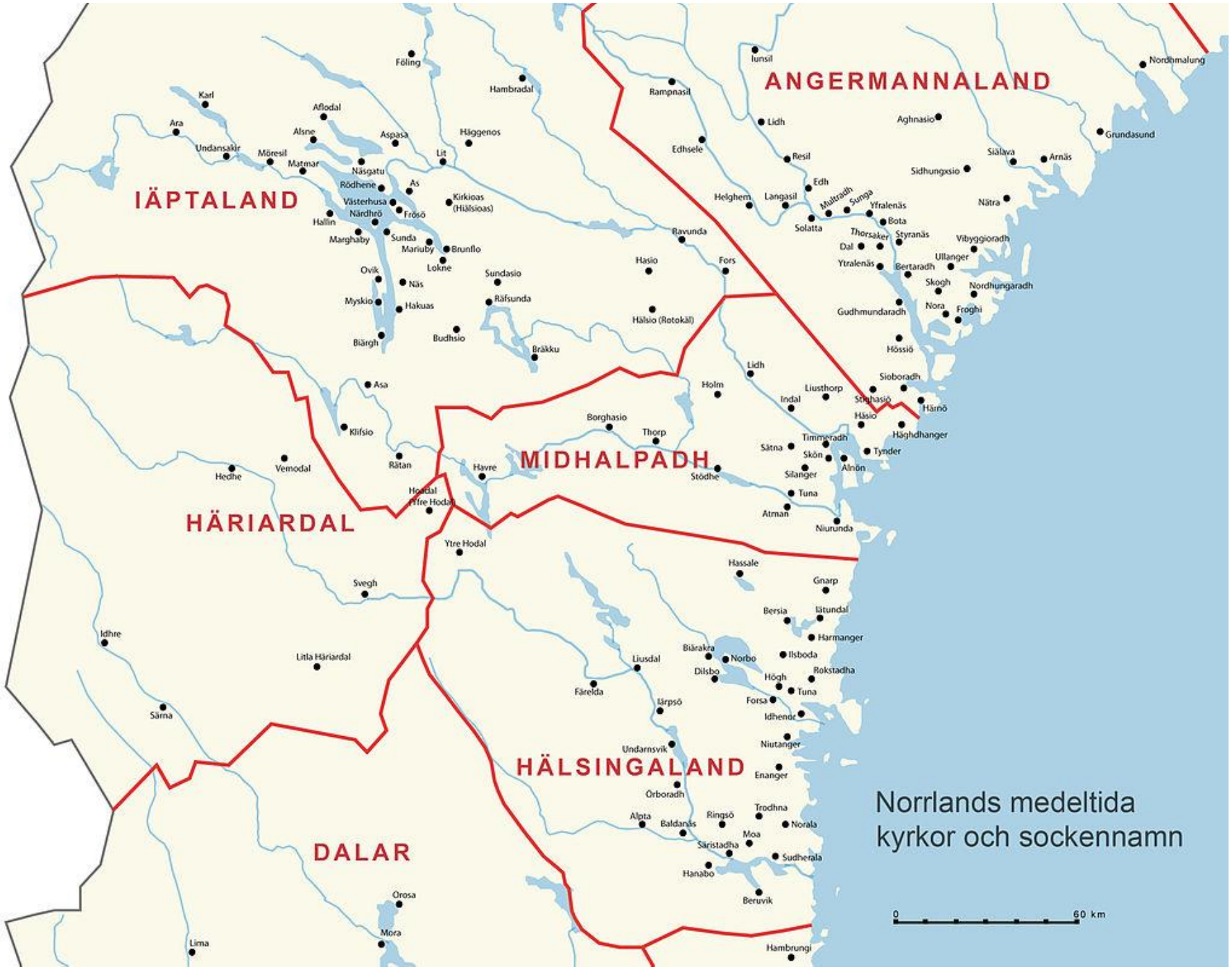

Tätheten hos kyrkor i södra Sverige och Danmark vid äldre medeltid (mellan 1000 och 1250).

Rester av Sveriges (förutom Skånes) äldsta stenkyrka, i Varnhem från 1040-talet eller tidigare.

Varnhem är platsen för den äldsta kända stenkyrkan i Sverige utanför Skåne uppförd senast under 1040-talet. På platsen finns även en kristen begravningsplats som togs i bruk under slutet av 800-talet. Skeletten är i mycket bra skick tack vare gynnsamma markförhållanden. Männen som ligger begravda på den södra sidan av kyrkan är storväxta, de flesta är över 180 centimeter. Utgrävningarna avslutades den 29 september 2007, och sista delen av utgrävningarna koncentrerades till den norra sidan av kyrkan där kvinnorna ligger. Flertalet av männen har med sig dolkar och brynen i gravarna. Resterna av vikingagården (gravfält och kyrkogrund) är nu öppna som turistmålet Kata Gård.

1148 etablerade cisterciensorden Varnhems kloster på orten, inte långt från den gamla kyrkan. Varnhems klosterkyrka, som ersatte den äldre kyrkan, används i dag som vanlig kyrka.

Ansgar

Ansgar, "Nordens apostel", född 8 september eller 9 september 801 i Fouilloy, nära Amiens, död 3 februari 865 i Bremen, var en benediktinmunk, missionär och ärkebiskop av Hamburg-Bremen, vilket då också innefattade Norden. Ansgar blev efter sin död helgonförklarad. Hans levnadsöden skildras i legenden Vita Anskarii skriven av hans lärjunge och efterträdare på ärkebiskopsstolen Rimbert. Ansgar avbildas klädd som biskop med kåpa, biskopsmössa (mitra), biskopsstav (kräkla), och som särskiljande attribut bär han en miniatyrkyrka i handen.

Ansgar, som hade frankiska föräldrar, föddes år 801 i Picardie i Frankrike.[2] Hans mor dog då han bara var fem år gammal och kort därefter lämnade hans far honom som oblat, sannolikt till benediktinklostret Corbie vid floden Somme strax söder om Amiens. Där utbildades han och blev föreståndare för en skolavdelning. Året 822 skickades han till det nygrundade klostret Corvey vid floden Weser i Nordrhein-Westfalen, för att som munk leda den nya klosterskolan och dess undervisning.

Uppdraget som missionär

År 826 döptes den danske kungen Harald Klak. Han bad om missionärer och Ansgar åkte frivilligt till Danmark från Köln med båt över Rhen förbi Dorestad och Friesland. Men Harald Klaks ställning var inte stark i Danmark och Ansgar stannade söder om Elbe, där han inrättade en skola för danska pojkar.

Första resan till Birka

När Ludvig den fromme, karolingisk kejsare, omkring år 830 besöktes av två sändebud från sveakungen, som menade att det var flera i deras hemland som ville övergå till kristendomen, utsåg han Ansgar att sprida tron. Ansgar och hans medhjälpare munken Witmar följde med en konvoj av köpmän, men halvvägs blev de överfallna av vikingar. Köpmännen försvarade sig men blev besegrade. De förlorade sina skepp och allt de hade ombord. Endast med knapp nöd lyckades de själva komma i land och fly undan. Vid detta tillfälle förlorade missionärerna således även de kungliga skänker som de skulle föra till Sverige, och allt vad de själva hade utom något litet som de kunde ta med sig och bära bort vid flykten från skeppet. Bland det förlorade var också nära 40 böcker som de hade samlat för gudstjänsten.

Efter detta beslutade sig några för att återvända, men Ansgar kunde inte förmås att avstå från sin påbörjade resa. Han såg i det som hänt honom Guds vilja och beslöt att inte återvända förrän han genom ett tecken från Gud förstått om han kunde vinna tillåtelse att i dessa trakter predika Ordet.[4]

Missionärerna tvingades nu ta sig till Birka till fots. Som svensk kung anges för denna tid Björn i Ansgarsvitan. Ansgar och hans följeslagare blev i Birka "välvilligt mottagna av konung Björn", enligt Rimberts berättelse. "När konungen fått veta, varför främlingarne kommit, överlade han med sina rådgivare. Med dessas samtycke gav han dem tillåtelse att stanna där och predika Kristi evangelium. Var och en som ville fick mottaga undervisning av dem."

Det bildades en liten församling med Birkas hövitsman Herigar som främsta namn. I Birka förkunnade Ansgar kristendomen omkring 829–831. Framgången var dock blygsam, och sveakungens inbjudan får nog betraktas som en vänlig gest till den djupt kristne kejsaren.

Biskopsämbetet

Efter att Ansgar hade återvänt från Skandinavien utnämndes han 15 maj 834[6] till biskop för det nygrundade ärkestiftet Hamburg. På grund av inbördeskrig försvagades dock Frankerriket. Efter Ludvigs död 840 härjade den danska kungen Hårik i Hamburg 845, och denna utpost övergavs som biskopssäte. Stiftet slogs 864 ihop med Bremen, som hade blivit Ansgars nya biskopssäte. Men påvestolen bestämde att ärkesätet skulle förbli i Hamburg. Till Sverige sände Ansgar en annan lärare, biskop Gautbert, men han blev plundrad och fördriven ur landet. Sankt Ansgar var den förste kände missionären i Sverige, och flera gravar med kristna kors har hittats i Birka. Ändå anses hans arbete inte ha fått någon bestående betydelse för Sveriges kristnande. Ärkebiskop Unni av Hamburg fann inga spår av Ansgars församling vid sitt besök i Birka år 935.

Digerdöden, som drabbade Sverige på 1300-talet, var en katastrofal händelse som utplånade upp till hälften av befolkningen. Denna pandemi orsakade en långvarig ekonomisk och social kris i landet.

Digerdöden

Pesten, eller digerdöden, dödade cirka en tredjedel av Europas och Asiens befolkning. I Sverige slog den ännu hårdare och minst hälften av befolkningen dog. Förutom tragedin i sig ledde det till ett samhälle som var stukat under lång tid, med ekonomisk kris och konflikter. Digerdöden, eller pest, kom till Europa år 1347 och härjade i omgångar fram till 1700-talets början. Den drabbade Sverige över 20 gånger mellan 1350 och 1713. I samband med digerdöden inträffade också en jordbrukskris.

På medeltiden kallades digerdöden vanligen för den stora döden eller svarta döden. De första kända utbrotten var i Kina mellan 1331 och 1334. Sedan spred sig pesten snabbt via handelsvägar som etablerats som länkar mellan öst och väst. Digerdöden spreds till Genua och Venedig från Krim 1347.
Spridning i Europa Källorna berättar om minst ett skepp från handelsstaden Kaffa på Krim som drev in till Sicilien kust, troligen med smittade sjömän. Smittan spred sig sedan vidare norrut och västerut. I Norden var Norge det första land att drabbas av pesten sommaren 1349. Ett år senare hade den passerat gränsen till Sverige

Pestbakterien, Yersinia pestis, fungerar kraftigt genom att den slår ut immunförsvaret. Pest förekommer i tre former: böldpest, lungpest och blodpest. Böldpest har en dödlighet mellan 30-70 % medan lungpest och blodpest så gott som alltid är dödliga. Pest angrep i första hand gnagare, framförallt råttor. Det är svårt att veta exakt hur många människor i Sverige som dog av den första pestvågen – olika forskare räknar med olika siffror från 30-40 procent till två tredjedelar av befolkningen.

Detta innebär ungefär mellan 225 000 och 500 000 personer. Den stora döden förändrade också människors tankesätt. Döden fick större utrymme i konsten. Den medeltida människan trodde att det var Guds vrede över människornas synder som orsakat pesten. Pesten spreds längs tidens handelsvägar – både människor och råttor reste med fartygen och spred sjukdomen när de kom iland. I städerna spred sig sjukdomen snabbt bland smutsiga och trånga gränder och tättbefolkade hus. Man trodde att det enda sättet att stoppa pesten var att blidka Gud. Det bildades så kallade botgörartåg, samlingar av människor som iklädda trasor, högljutt klagande drog fram längs vägarna.

THE BLACK DEATH IN SWEDEN

SLIDESHOW – ANDERS DERNBACK

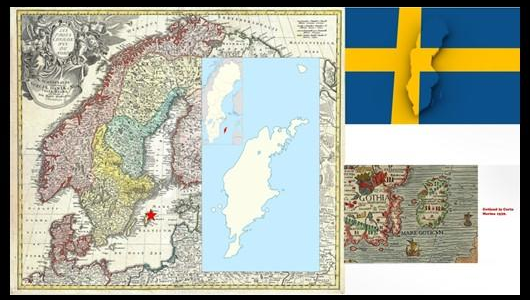

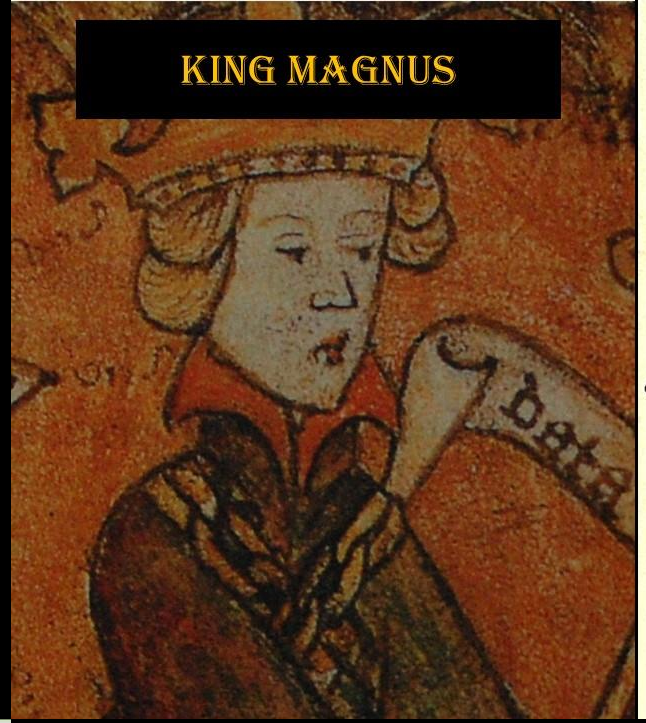

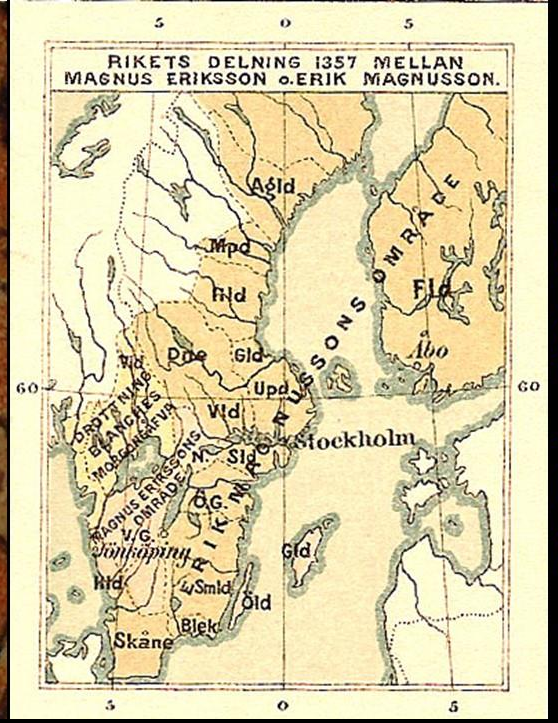

BLACK DEATH

1346–1353 spread of the Black Death in Europe map.
The Black Death (Swedish: Digerdöden, 'The Great Death') was present in Sweden between 1350 and 1351. It was a major catastrophe which was said to have killed a third of the population, and Sweden was not to recover fully for three hundred years.

2 452 DEAD IN KATARINA CHURCH CONGREGATION

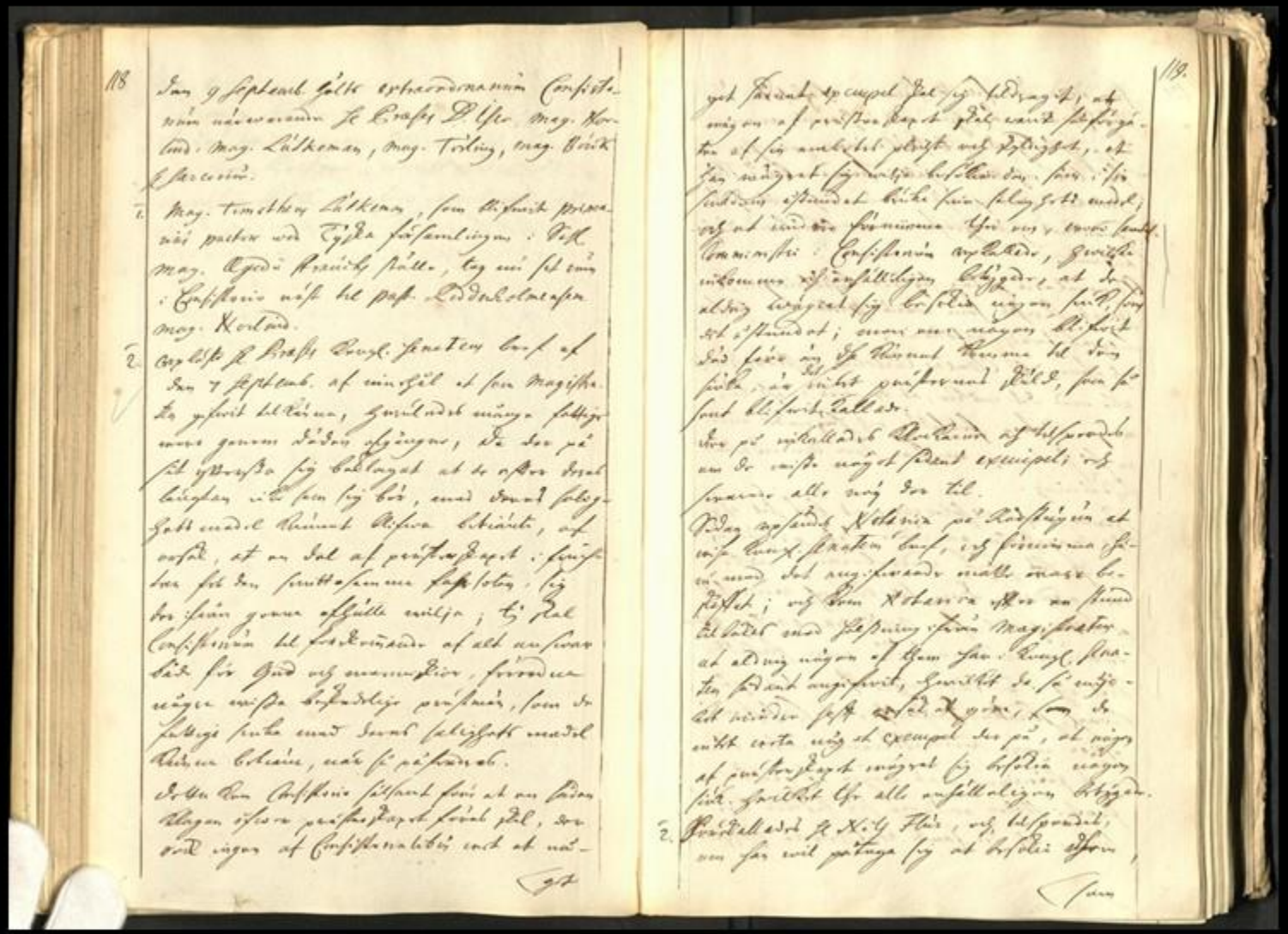

STOCKHOLM 1710

On September 9, the year of the plague in 1710, the city's church board Consistorium meets. Item two on the agenda is about poor people who on the deathbed should have been denied their means of salvation by priests, priests who were afraid of becoming infected.

Sverige blir Stormakt

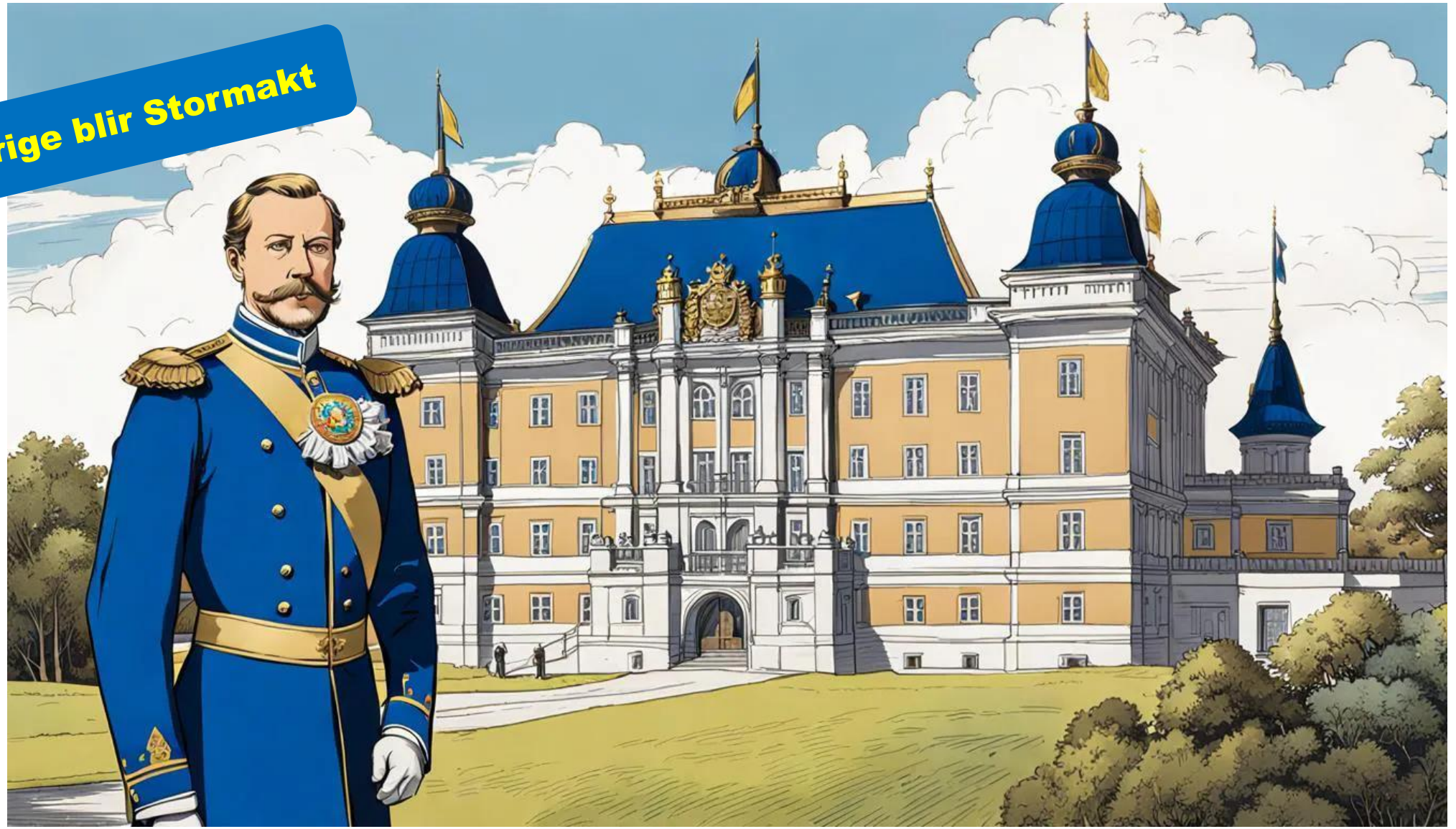

Under ledning av Gustav II Adolf och Axel Oxenstierna genomgick Sverige en transformation från ett krisdrabbat rike till en framstående europeisk stormakt, en period som sträckte sig från tidigt 1600-tal till början av 1700-talet.

Sverige Blir En Stormakt

Axel Oxenstierna och Gustav II Adolf tog Sverige från kris till internationell stormakt genom inblandning i flera krig. Det blir inledningen på det som kallas stormaktstiden.
Stormaktstiden är en epok i Sveriges historia. Namnet kommer av att Sverige under denna period erövrade och upprätthöll en stormaktsställning i Europa. Stormaktstiden, vars tidsomfattning definieras olika, föregicks av Äldre vasatiden (1521–1611) och efterföljdes av frihetstiden (1718–1772) (att tänka på är dock att fredsavtalet med Ryssland inte skrevs under förrän 1721). Stormaktstiden indelas i Yngre vasatiden (1611–1654) och Karolinska tiden (1654–1718). Perioden kallas stundom, efter mönster av det långa 1800-talet, för Sveriges långa 1600-tal.
Perioden anses ofta inledas 1611 med att Gustav II Adolf bestiger den svenska tronen, även om det finns många som vill förlägga dess inledning så tidigt som till 1561, då Erik XIV startar den svenska Östersjöexpansionen genom att han sänder en armé till Estland på anmodan av staden Reval. Efter att det Stora nordiska kriget är slut, genom freden i Nystad år 1721, avslutas den svenska stormaktsepoken formellt.

Stormaktstiden
Sveriges historia 1611–1718
Föregås av äldre vasatiden

Gustav II Adolf 1611–1632

Andra polska kriget 1600–1629
Ingermanländska kriget 1610–1617
Kalmarkriget 1611–1613
Trettioåriga kriget 1618–48
Kristina 1632–54

Nya Sverige 1638–1655
Torstensonska kriget 1643–45
Första bremiska kriget 1653–54
Karl X Gustav 1654–60

Karl X Gustavs polska krig 1655–1660
Karl X Gustavs ryska krig 1656–1661
Första danska kriget 1657–1658
Andra danska kriget 1658–1660
Karl XI 1660–97

Andra bremiska kriget 1665–1666
Karl XI:s reduktion
Skånska kriget 1675–1679
Indelningsverket
Karl XII 1697–1718

Stora nordiska kriget 1700–1721
Pesten i Sverige 1710–1713

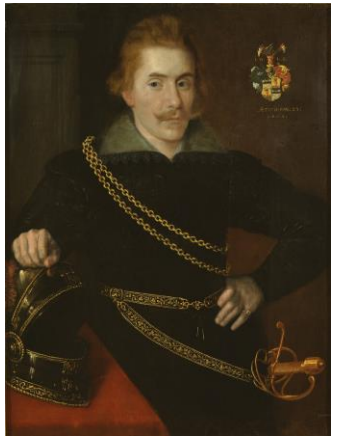

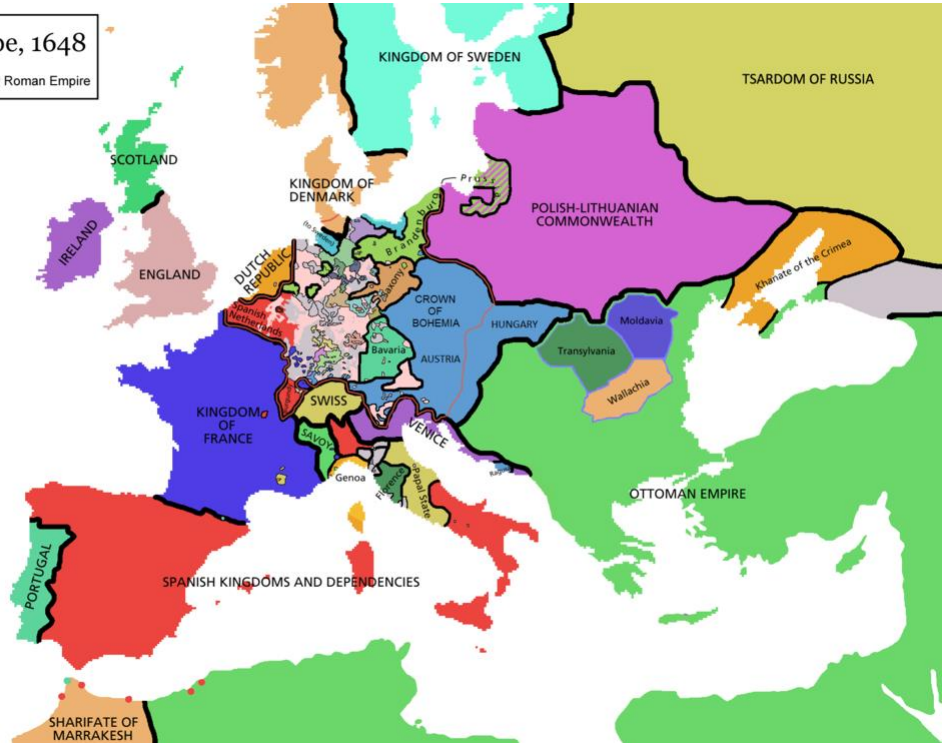

Stormaktstiden

Karta över Svenska stormaktsväldets utveckling och besittningar mellan 1560 och 1903.

Stormaktstiden

är en epok i Sveriges historia. Namnet kommer av att Sverige under denna period erövrade och upprätthöll en stormaktsställning i Europa. Stormaktstiden, vars tidsomfattning definieras olika, föregicks av Äldre vasatiden (1521–1611) och efterföljdes av frihetstiden (1718–1772) (att tänka på är dock att fredsavtalet med Ryssland inte skrevs under förrän 1721). Stormaktstiden indelas i Yngre vasatiden (1611–1654) och Karolinska tiden (1654–1718). Perioden kallas stundom, efter mönster av det långa 1800-talet, för Sveriges långa 1600-tal.

Perioden anses ofta inledas 1611 med att Gustav II Adolf bestiger den svenska tronen, även om det finns många som vill förlägga dess inledning så tidigt som till 1561, då Erik XIV startar den svenska Östersjöexpansionen genom att han sänder en armé till Estland på anmodan av staden Reval. Efter att det Stora nordiska kriget är slut, genom freden i Nystad år 1721, avslutas den svenska stormaktsepoken formellt.

Det var under stormaktstiden som Skåne, Halland, Blekinge, Bohuslän, Gotland, Härjedalen och Jämtland blev en del av Sverige. Stormaktstiden innebar inte endast en territoriell expansion, utan även en långvarig period av ekonomisk expansion. Från år 1600 till år 1700 nästan fördubblades levnadsstandarden mätt i BNP per capita. Stormaktstiden följdes av en längre period med krympande ekonomi. Det dröjde till 1870-talet innan Sverige uppnådde samma BNP per capita som år 1700.

Under stormaktstiden

var Sverige tidvis i behov av finansiellt och militärt stöd av andra europeiska länder. Under det trettioåriga kriget erhöll Sverige betydande subsidier från Frankrike, som var intresserat av att se den dominerande tyska furstesläkten Habsburg försvagad. Vidare ville handelsnationerna Nederländerna och England inte att något enskilt land skulle dominera Östersjön och bistod därför Sverige då landet var i underläge mot Danmark. Exempelvis bistod Nederländerna år 1643 Carl Gustav Wrangels flotta i slaget vid Femern och år 1700 landsatte en engelsk-holländsk flotta 4 000 man ur den svenska armén i Humlebæk på danska Själland. Å andra sidan verkade Sverige bli alltför dominerande år 1659 i samband med Karl X Gustavs belägring av Köpenhamn, vilket ledde till att en nederländsk flotta kom till stadens undsättning.

Grundläggaren av Sveriges stormaktsställning var Karl IX:s son och efterträdare Gustav II Adolf (1611–1632). Sedan han, fastän han bara var en yngling, under stora svårigheter och mot en oerhörd penningutbetalning för Älvsborgs lösen lyckats uppnå freden i Knäred 1613 med Danmark och därmed bevarat rikets integritet, fullföljde han det Ingermanländska kriget mot Ryssland med sådant resultat att Kexholms län och Ingermanland som tidigare tillhört Ryssland blev svenskt 1617. Hans kamp för avvärjandet av Sigismunds krav på Sveriges krona ledde till att Polen 1629 tillsvidare måste avträda Livland och en del för östersjöhandeln viktiga preussiska hamnar. Genom dessa ryska och polska förvärv togs ett stort steg till att Östersjön skulle bli ett svenskt innanhav – en tanke som inte var orimlig vid en tid då haven till följd av kommunikationsväsendets beskaffenhet snarare förband än skilde länderna åt, och då nationalitetsprincipen ännu inte fått en bestämmande betydelse för statsbildningen.

Trots att Sverige hade besegrat Polen

hade Sigismund inte gett upp sina anspråk på den svenska kronan, och om den katolska reaktionen segrade i det 1618 utbrutna stora religionskriget i Tyskland, det trettioåriga kriget, kunde han påräkna dess understöd till Sveriges kuvande. Detta var orsaken till Gustav II Adolfs deltagande i trettioåriga kriget. De för eftervärlden delvis i dunkel höljda planer med avseende på Sveriges blivande ställning som han anknöt till sitt segerlopp, blev till följd av hans förtidiga död ofullbordade, men tack vare dem som fortsatte verket – Axel Oxenstierna och de stora fältherrarna ur hans krigarskola, som Johan Banér och Lennart Torstenson, Johan Lilliehöök, med flera – vanns i alla fall det för vars skull han sett sig nödsakad att ingripa i världsstriden: tryggandet av Sveriges nationella självständighet. Därmed vanns också det som var villkoret för detta och som Gustav II Adolf kände som en nådegåva för sig och sitt folk att få kämpa för: räddandet av protestantismens andliga frihet. Även landområden (en stor del av Pommern, Wismar och Bremen-Verden) tillföll Sverige i den fred, den Westfaliska freden, som under hans efterträderska Kristina (1632–1654) gjorde slut på det stora kriget 1648. Sverige kom även ut ur kriget som ledaren för all kontinental protestantism, vilket höll tills imperiet föll 1721. Detta bidrog även till Sveriges ökade maktställning.

Axel Oxenstierna, född 16 juni 1583 på Fånö gods i Löts socken, Uppland, död 28 augusti 1654 i Stockholm, var en svensk greve och statsman. Han blev medlem av riksrådet 1609 och utsågs till rikskansler 1612, och han blev i praktiken regent 1632 då drottning Kristina var omyndig. Oxenstierna betraktas som grundaren av den svenska statsapparaten, bildade ämbetsverk och fick dem att samverka, och lät indela landet i jämnstora län med fasta länsgränser som i huvudsak gäller fortfarande. År 1645 blev Axel Oxenstierna greve med Södermöre i Kalmar län som grevskap.

Gustav II Adolf,

född 9 december (enl. g.s.) 1594 på Tre Kronor i Stockholm, död 6 november (enl. g.s.) 1632 utanför Lützen, var Sveriges kung 1611–1632. För eftervärlden är Gustav II Adolf mest känd som den som grundlade det svenska stormaktsväldet som skulle göra landet till en av Europas största och ledande nationer under den tidigmoderna perioden. Han anses vara en av världshistoriens främsta fältherrar, då han förnyade krigskonsten vilket har gjort honom känd som "den moderna krigföringens fader". Hans gärningar avgjorde den politiska och religiösa maktbalansen i Europa, men under hans tid reformerades även landets styrelse. Han hedrades år 1633 av Sveriges riksdag med namnet Gustav Adolf den store. Han kallades också Lejonet från Norden.

Slaget vid Poltava år 1709 blev en avgörande vändpunkt i den svenska stormaktstiden, där Karl XII:s armé led ett katastrofalt nederlag mot Ryssland, vilket resulterade i förlusten av stora delar av Sveriges östeuropeiska territorier.

Slaget Vid Poltava

Karl XII förlorar mot Ryssland i slaget i Poltava. Resultatet blir att Sverige förlorar större delen av sina tidigare erövringar i Östeuropa. Slaget vid Poltava var ett fältslag som utkämpades vid staden Poltava i dagens Ukraina den 28 juni 1709 (enligt den svenska kalendern; 27 juni enligt den julianska och 8 juli enligt den gregorianska). Det var den största och mest avgörande drabbningen under stora nordiska kriget och stod mellan en svensk armé under befäl av fältmarskalken greve Carl Gustaf Rehnskiöld och en rysk armé under befäl av tsar Peter I. Under loppet av sex år i krigets inledande skede hade kung Karl XII och stormaktsriket Sverige besegrat nästan samtliga deltagare i anfallsförbundet mot riket, som inledningsvis bestod av Sachsen-Polen, Danmark-Norge och Ryssland. Det senare under tsar Peter I:s styre var den enda deltagaren som fortfarande var obesegrad. Karl XII valde därför att under hösten 1707 invadera Ryssland och marschera mot Moskva med en stor svensk armé. Fälttåget komplicerades dock av hårda väderförhållanden och av att ryssarna tillämpade den brända jordens taktik och gjorde överraskningsanfall, vilket tvingade Karl XII att avbryta sin marsch mot Moskva och i stället marschera söderut för att med hjälp av zaporizjakosackernas ledare Ivan Mazepa etablera goda vinterkvarter i Lillryssland.

Poltava 1709

1709 – En svensk styrka på 22 000 man (varav 17 000 man deltar i slaget) blir under kung Karl XII:s och generalerna Carl Gustaf Rehnskiölds, Adam Ludwig Lewenhaupts och Carl Gustaf Creutz ledning besegrad av en rysk här om 45 000 man (varav 41 000 deltar), ledd av tsar Peter den store och generalerna Aleksandr Mensjikov och Boris Sjeremetev, i slaget vid Poltava i nuvarande Ukraina. Detta blir det största svenska militära nederlaget någonsin och början till slutet på den svenska stormaktstiden, eftersom Karl XII:s segersvit, som han har haft dittills i stora nordiska kriget, därmed bryts. Kungen lyckas med några få man fly till Osmanska riket, medan huvuddelen av den svenska armén tre dagar senare tvingas kapitulera till ryssarna, vilket leder till att tusentals svenska soldater och deras familjer för många år framåt hamnar i rysk krigsfångenskap.

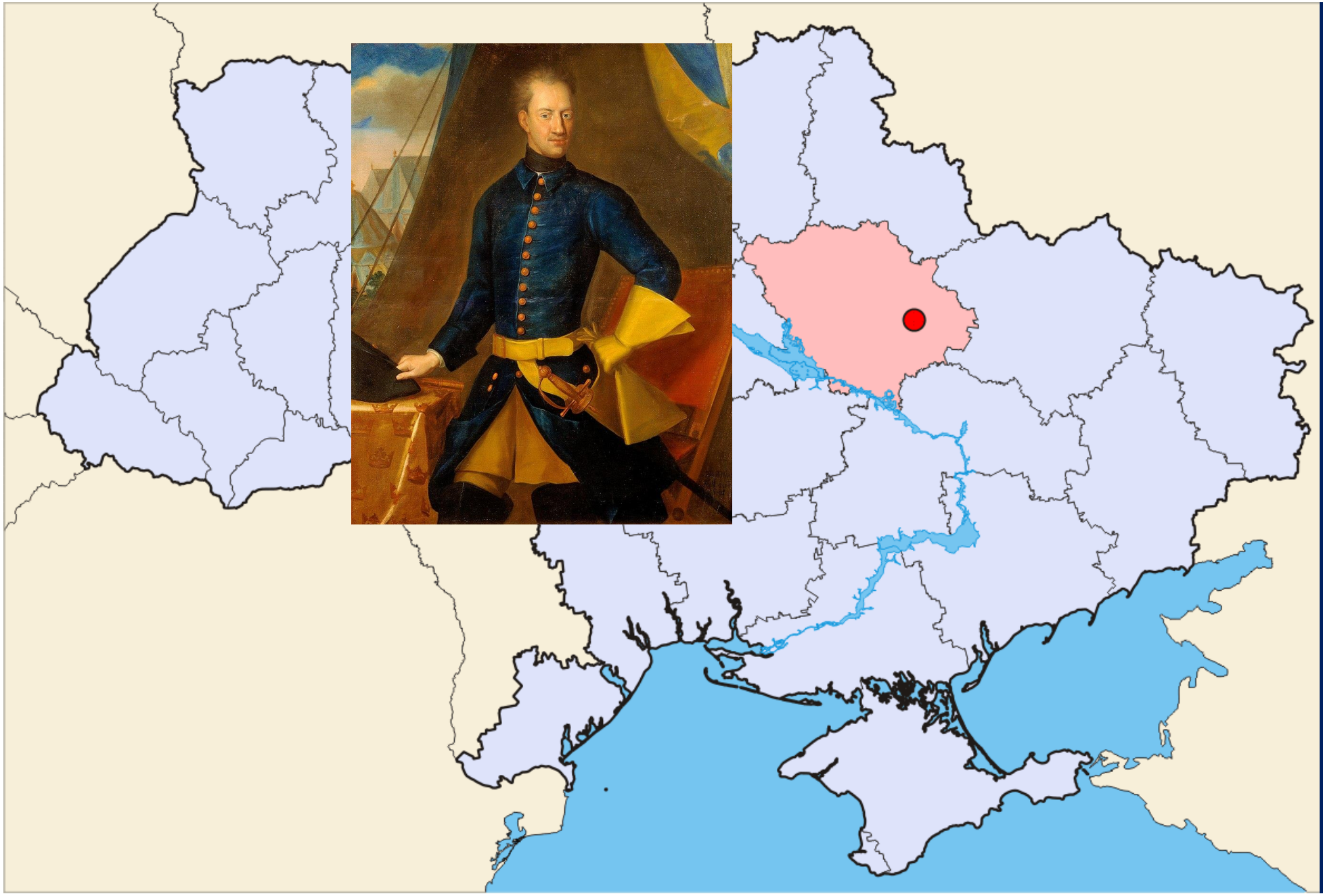

POLTAVA

Området ingick i Hetmanatet (1649–1775). 1709 utkämpades slaget vid Poltava, där svenska armén besegrades av Peter den store. Men det dröjde till slutet av 1700-talet innan området införlivades med Ryska Imperiet. Först organiserades ett ryskt guvernement för hela Lillryssland (Ukraina), men åren 1802–1917 ingick området i guvernementet Poltava, beläget på Dnjeprs vänstra strand, som till ytan var nästan dubbelt så stort som dagens oblast.

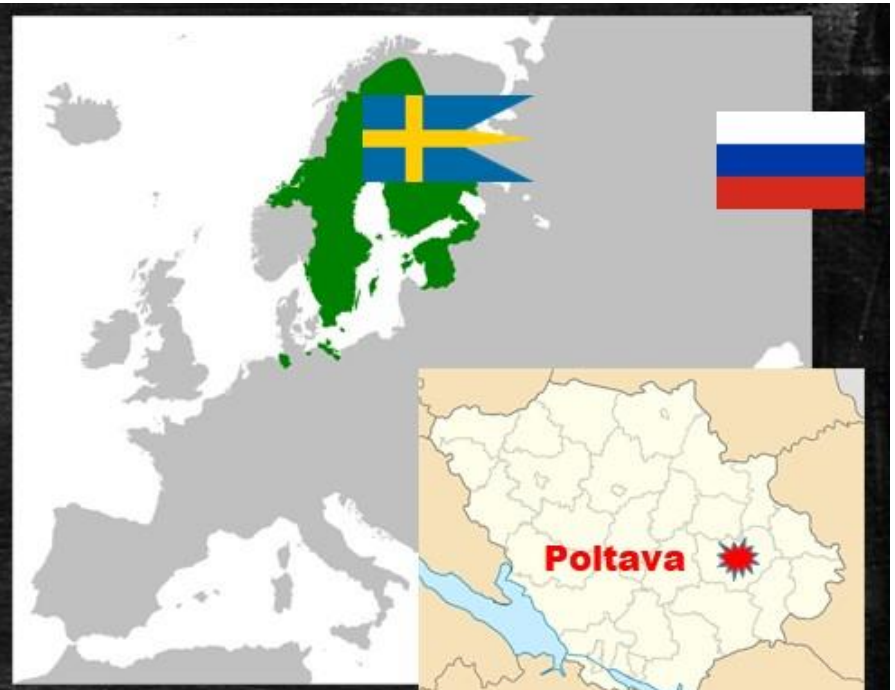

Battle of Poltava 8 July 1709

Russia 1 - 0 Sweder

Anders Dernback slideshow / text wikipedia

Map of the battlefield. Poltava is to the south. Near the Russian fortified camp in the middle, notice the "T" formation of Russian redoubts between the Budyschenski wood to the west and the Yakovetski wood to the east. The original Russian camp is to the north and is marked "20.25.6". The Pushkaryovka camp, with the Swedish baggage, would be in the southwest corner of the map.

(enligt den svenska kalendern; 27 juni enligt den julianska och 8 juli enligt den gregorianska).

Den 12 februari 1700 inleddes stora nordiska kriget i och med att Polens kung och Sachsens kurfurste August II och hans sachsiska trupper korsade floden Düna och belägrade staden Riga i den svenska provinsen Livland. Samtidigt med August II:s angrepp beordrade kung Fredrik IV av Danmark sina danska trupper att invadera hertigdömet Holstein-Gottorp, Sveriges bundsförvant sedan flera år tillbaka. Ryssland bröt freden först i augusti samma år. I september invaderade ryska trupper under tsar Peter I den svenska provinsen Ingermanland och inledde en belägring av Narva i Estland. Dessa tre länder hade i hemlighet enats om en gemensam pakt som gick ut på att anfalla Sverige från tre fronter, och vart och ett hade som syfte att vinna tillbaka de landområden som förlorats till Sverige under tidigare krig.
Mellan 1704 och 1706 utspelades en avgörande maktkamp mellan Sverige och Ryssland i Polen, där Peter I grep in med full kraft för att sätta August II tillbaka på sin tron. Under mitten av våren gick trupperna över till Vorskla och anvisades kvarter längs floden mot staden Poltava och dess angränsande byar. Karl XII planerade att innesluta Poltavas fästning i ett försök att locka ut Peter I till en öppen strid.

Axel Gyllenkrok

Generalkvartermästare Axel Gyllenkrok var Karl XII:s kartritare och ansvarade för den svenska belägringen av Poltava. Målning (1727) av Georg Engelhard Schröder.

Poltava beskyddades av en ryskdominerad garnison under ledning av överste Aleksej Stepanovitj Kelin, som tillträdde kommendanttjänsten den 18 januari 1709 sedan Peter I efter Mazepas förräderi inte längre litade på fästningens tidigare kosackgarnison. Vid ankomsten till Poltava placerade Karl XII en vakt på 200 man som inneslöt hela staden och Gyllenkrok fick order att göra en ritning av staden och skapa en belägringsplan.

På morgonen den 17 juni anföll Peter I:s armé de svenska och zaporogiska posteringarna vid Nizjnje Mlyny, Poltava och Petrovka. Vid Poltava anföll ryssarna vid det gamla broläget på en under natten byggd kavelbro, men som slogs tillbaka strax efter middagstid. Ryssarna återupptog striden samma kväll innan de utrymde sina ställningar på sin sida av Vorskla-floden. Vid byn Nizjnje Mlyny drygt tre kilometer söder om Poltavas fästning höll ett svenskt detachement ur Livdragonregementet ett par redutter. Dessa angreps av Hallarts trupper, som under natten korsat Vorsklas huvudfåra och upprättat ett litet brohuvud. Anfallet slogs tillbaka när Karl XII kom dit med Dalregementets livbataljon.

Charles XII and Mazepa at the Dnieper River after Poltava by Gustaf Cederström.

Casualties and losses

Swedish accounts: 6,900 killed and wounded, 2,800 captured.

Russian accounts: 9,234 killed, 2,864–2,977 captured

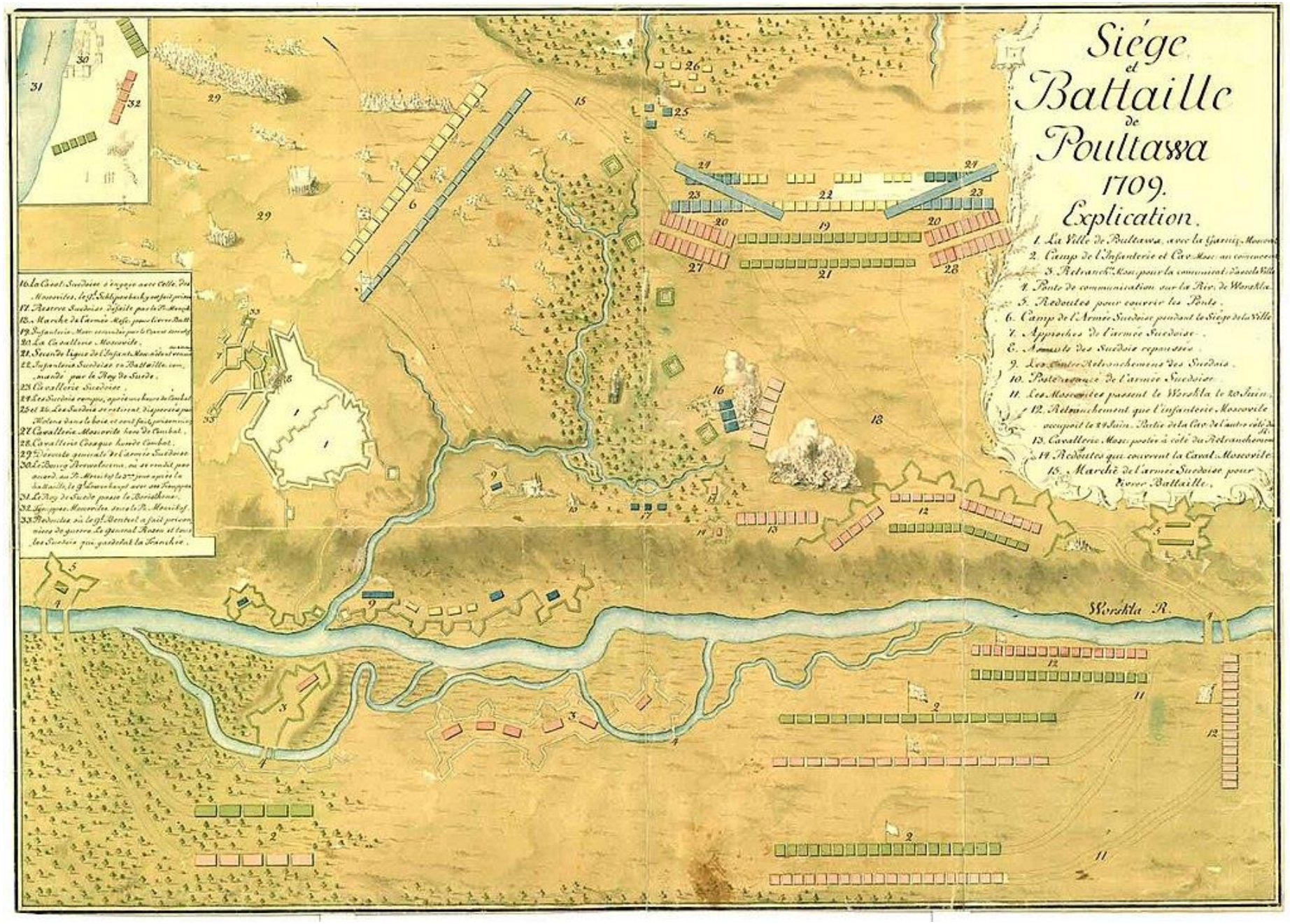

En samtida fransk karta som visar den lokala topografin inför det kommande slaget.

Detalj ur ett diorama i Poltavamuseet, föreställande rysk kanonbeskjutning mot svenska ryttare.

Detalj ur dioramat i Poltavamuseet föreställande en kavalleristrid.

Detalj ur dioramat i Poltavamuseet, föreställande slutanfallet.

Segern vid Poltava den 27 juni 1709 (1862) av Alexander von Kotzebue.

Svenska trupper kapitulerar inför Peter I. Målning av Aleksej Danilovitj Kivshenko.

Minnesmärke över de stupade svenska soldaterna, upprest som hederstecken av den ryska regeringen under slagets tvåhundraårsjubileum.

Emigrationen till Amerika

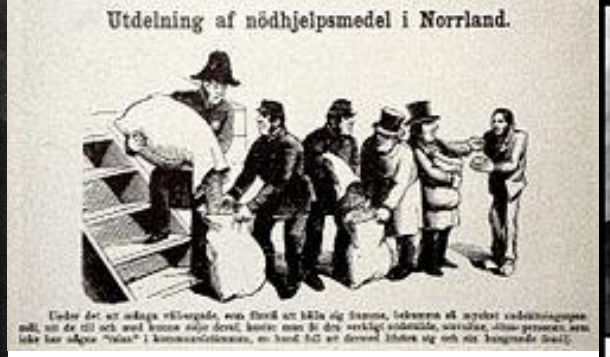

Fattiga, svältande, religion, reklam (Amerikabreven) Skäl att flytta

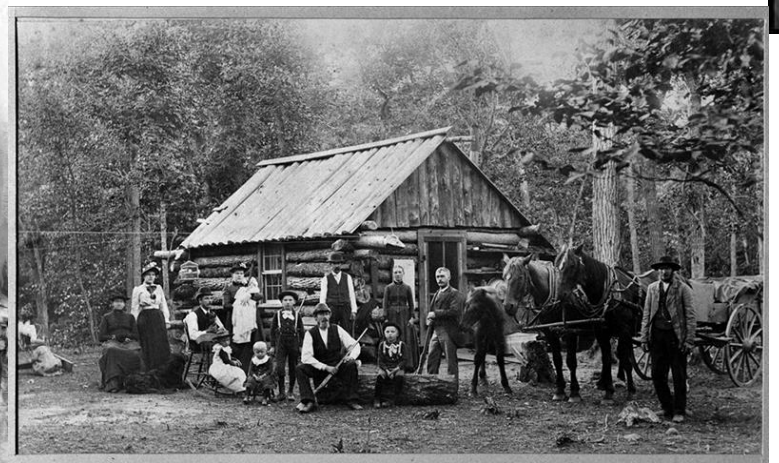

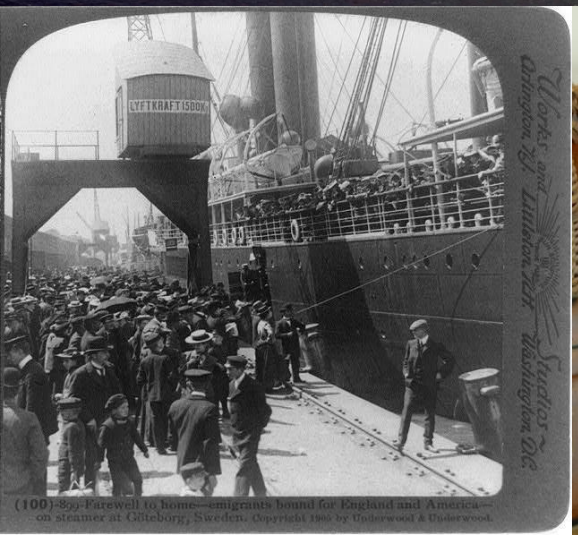

Ellis Island

Ellis Island NY

Skeppet fullt

1906. (Foto: Library of Congress)

Ellis Island var i funktion åren
1892 - 1954

1902-1913. (Foto: New York Public Library/flickr)

Fördelningen av svenskamerikaner enligt amerikanska folkräkningen år 2000.
De tio delstaterna med flest svenskättlingar:

Nr	Delstat	Antal svenskar
1	Minnesota	486 507
2	Kalifornien	459 897
3	Illinois	303 044
4	Washington	213 013
5	Michigan	161 301
6	Florida	155 010
7	Wisconsin	149 977
8	New York	133 788
9	Texas	127 871
10	Massachusetts	119 267

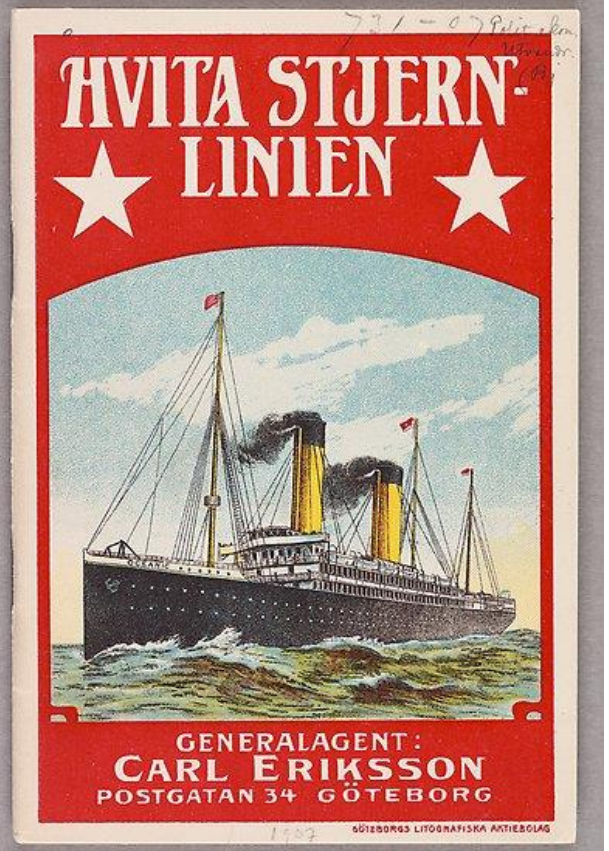

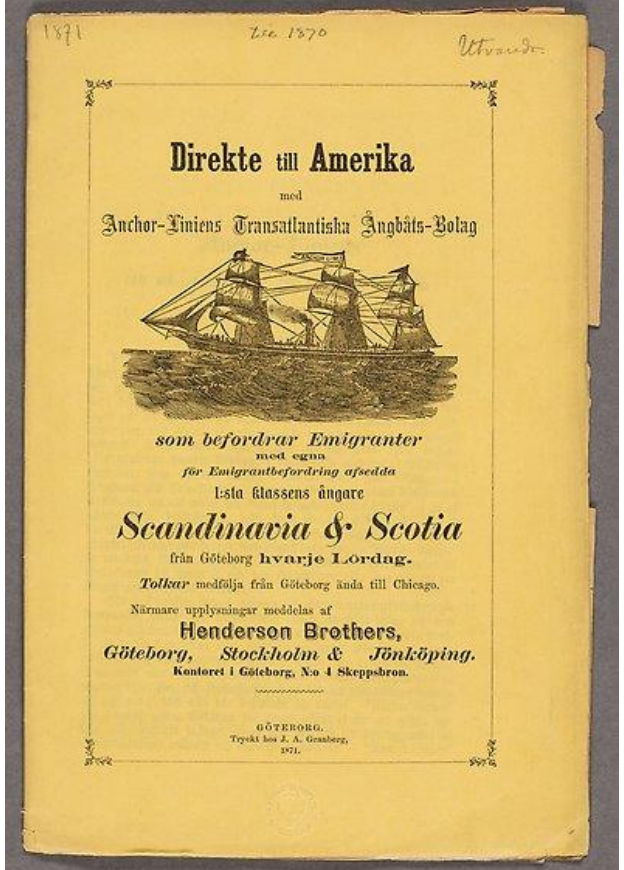

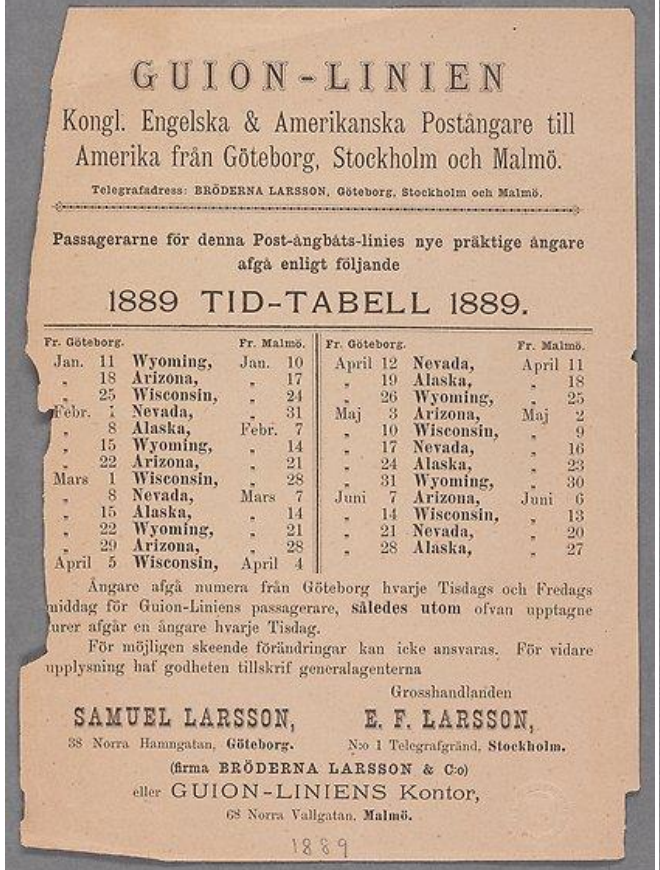

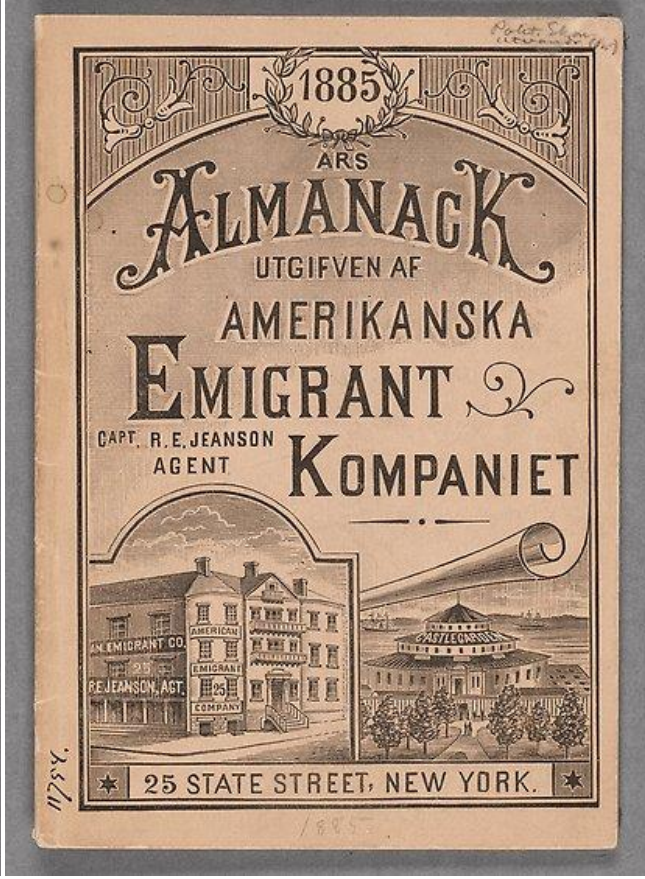

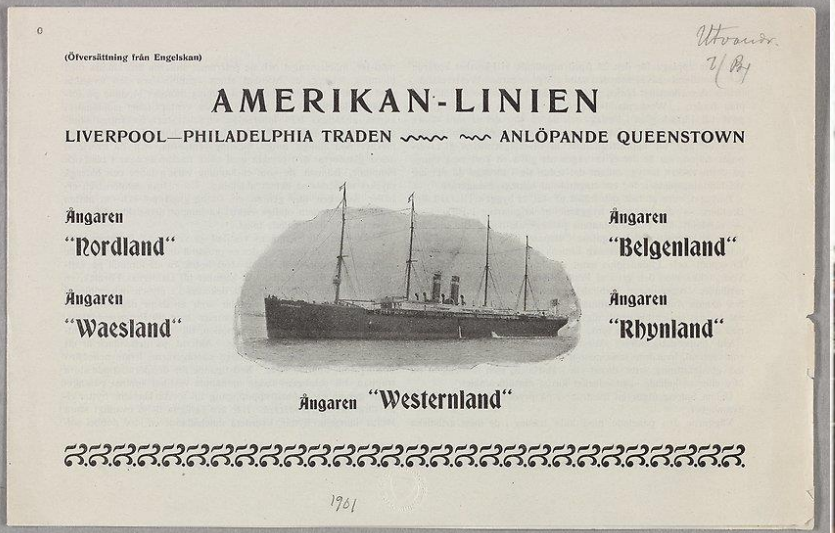

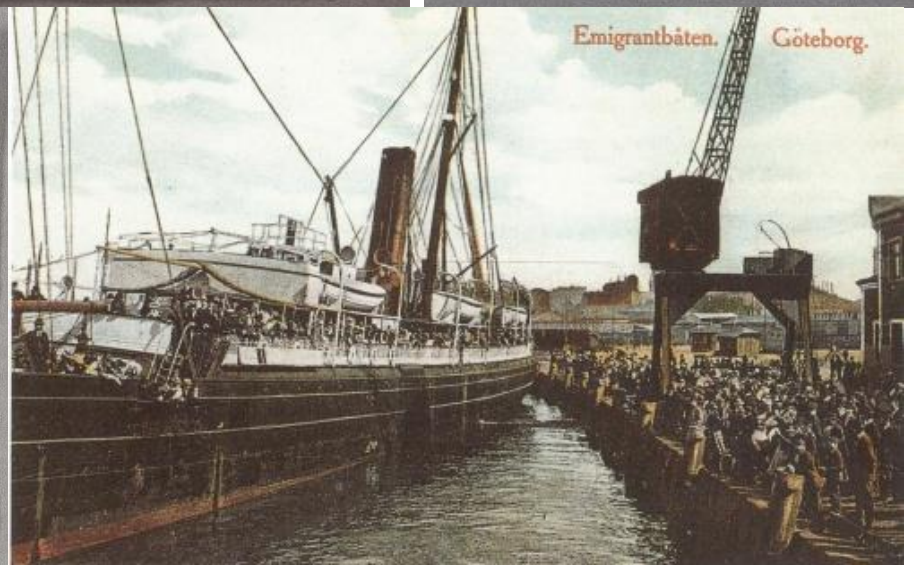

Foto: norwayheritage.com

Service till utvandrare

Amerikautvandringen
Under åren 1850 till 1930 utvandrade ca 1,51 miljoner människor från Sverige varav 1,2 miljoner till Nordamerika. Utvandringen var mycket stor från 1880 till första världskrigets utbrott. Toppåren var 1881–1882 och 1887–1888 med kris i jordbruket i Sverige och högkonjunktur i USA. Flertalet sökte sig till Nordamerika. Av svenskar födda under senare delen av 1800-talet utvandrade ungefär 20 procent av männen och 15 procent av kvinnorna.

Invandringen till Sverige utgjordes under samma tid i första hand av återvändande svenskar.
Totalt flyttade 0,4 miljoner människor till Sverige varav de flesta kom från Nordamerika. Trots en nettoutvandring på över 1 miljon ökade landets folkmängd från 3,5 miljoner år 1850 till 6 miljoner år 1930. Det var en följd av nedgången i dödligheten inte minst bland barn och ungdom. Allt fler nådde vuxen ålder. Därmed blev det också fler som fick möjlighet att få barn och befolkningen växte ytterligare (källa SCB)

Svårt att försörja sig

Den kraftiga befolkningstillväxten i Sverige var en av orsakerna till utvandringen. Ungdomskullarna (15- till 20-åringar) mer än fördubblades från 1825 till sekelskiftet. Den starka befolkningsökningen medförde att antalet obesuttna ökade kraftigt. Efterfrågan på arbete och bostäder blev större än utbudet samtidigt som ett lockande alternativ marknadsfördes av de Nordatlantiska transportföretagen. Efterfrågan på jord kunde få sin lösning i USA där Homestead Act från 1862 gav goda möjligheter att för en billig penning förvärva jord. 1860-talets födelseårgångar reducerades med 17–18 procent på grund av utvandringen. Ser man enbart på dem som nådde vuxen ålder, dvs. blev minst 20 år, finner man att var fjärde lämnade Sverige. Man kan med fog påstå att det under slutet av 1880-talet rådde en utbredd uppbrottsstämning bland ungdomarna. Speciellt gällde det Småland, Öland, Halland, Västergötland, Östergötland, Dalsland, Värmland och Bergslagen - bygder där amerikautvandringen blev stor. (Källa: SCB)

Bättre levnadsförhållanden

I och med att levnadsförhållandena med tiden förbättrades i Sverige – industri- och byggnadsverksamhet expanderade – minskade Nordamerikas attraktionskraft. Under första världskriget upphörde emigrationen över Atlanten i det närmaste, men återkom i mindre skala åren därefter.

Från mitten av 1920-talet kvoterades invandringen till USA och från börskraschen år 1929 med efterföljande depression ebbade migrationen praktiskt taget ut. Bland människor födda vid sekelskiftet, dvs. omkring 1900, var migrationen obetydlig. Från och med födelseårgången 1909 är invandrarna fler än utvandrarna i Sverige.

(Källs: SCB)

Sverige utan utvandring

Hur skulle Sveriges befolkning ha sett ut utan amerikautvandring?

Det finns kalkyler som säger att Sverige folkmängd år 1930 skulle ha varit 2,4 miljoner större än den faktiskt var. Då räknar man med att 1,1 miljoner emigranter (netto) hade gett upphov till ytterligare 1,3 miljoner personer genom de barn och barnbarn de kunde förväntas ha fått.

Men man kan ifrågasätta realismen i en sådan kalkyl. Antaganden om dödlighet och fruktsamhet blir naturligtvis alltid osäkra. Kalkylen bygger på den i Sverige observerade fruktsamheten och dödligheten sedan 1850. Men då tar man inte hänsyn till att det kvinnoöverskott som blev följden av att fler män än kvinnor utvandrade bidrog till att pressa ned fruktsamheten. Även dödligheten påverkades av utvandringen. Man kan anta att utvandringen gav den kvarboende befolkningen bättre livsvillkor än eljest och att det i sin tur bidrog till den snabba nedgången i dödlighet. (Källa: SCB)

Så påverkade utvandringen till Amerika Sveriges befolkning
Publicerad: 2013-08-28

Mellan 1851 och 1910 emigrerade knappt en miljon människor från Sverige till Amerika. Av dem som var födda under senare hälften av 1800 talet lämnade ungefär 20 procent av männen och 15 procent av kvinnorna landet. Det påverkade Sveriges arbetsmarknad och befolkningstillväxt.

Mellan åren 1851 och 1855 nådde utvandringen en dittills icke uppnådd nivå. Det konstaterar Tabellkommissionen i rapporten Bidrag till Sveriges officiella statistik, (BiSOS A). Det var också år 1851 som Tabellverket, en föregångare till SCB, började samla in uppgifter om antalet emigranter, baserat på pass-journalerna.

Sammanlagt utvandrade, enligt samma källa, 11 148 personer till Amerika under åren 1851 1855, men det var bara början. 1880 talet var det decennium då utvandringen kulminerade, med toppåret 1887. Då uppges 50 786 personer ha lämnat Sverige varav 46 252 var svenskar som bosatte sig i Förenta staterna. Totalt fram till 1910 lämnade 1 170 456 Sverige och majoriteten, eller 948 823, sökte sig till Förenta staterna, berättar tabellerna i Historisk statistik för Sverige, Del 1. En betydande emigration till Förenta stat¬erna fortsatte sedan fram till 1920 talet, för att sedan sjunka till en lägre nivå. (Källa: SCB)

Befolkningsstatistiken under perioden 1850 1884 var bristfällig och siffrorna reviderades under slutet av 1800 talet. Den från början uppgivna utvandringen bedöms i senare källor som ännu större.

I dag är andelen av befolkningen som utvandrar på helt andra nivåer och mer spridd jämfört med mitten på 1800 talet. År 2012 utvandrade 51 747 personer från Sverige, vilket endast var drygt en halv procent av befolkningen. Främst emigrerade svenskarna till Norge, 7 379 personer, därnäst Danmark, 4 471, och Storbritannien, 3 280. Till USA sökte sig 3 111 personer.

Femårsberättelserna beskriver läget i landet
Orsakerna till utvandringen var flera. En av dem var den kraftiga befolkningstillväxten. Mellan 1825 och år 1900 mer än fördubblades ungdomskullarna. De svåra levnadsförhållandena, i stan och på landsbygden, var även ett viktigt skäl till att människor valde att söka sig bort. 1850 talets utgåvor av Bidrag till Sveriges officiella statistik, (BiSOS) inleds med en femårsberättelse från Tabellkommissionen, som beskriver tillståndet i landet på ett levande sätt, exempelvis vad gäller vädret, skörden och epidemier.

Nästan en miljon utvandrade till USA

Under första halvan av 1850 talet sökte sig utvandrarna förutom till USA även till Danmark, Ryssland/Finland, Norge och några enstaka till Tyskland och Australien. De största yrkesgrupperna som utvandrade var jordbruksägare och idkare, tjänstehjon, diverse ospecificerade yrken och bruks och fabriksarbetare.

Enligt den länsvisa indelningen i statistiken, som finns i sammanställningen Historisk statistik för Sverige (Del 1, Befolkning), hade Malmö län flest utflyttade mellan åren 1851 och 1910. Det rörde sig om totalt 100 616 personer, varav ungefär hälften sökte sig till Amerika. Därefter kom 97 234 personer vilka utvandrade från Värmlands län och på tredje plats Älvsborgs län med 91 712 emigranter. Lägst antal utvandrade från Uppsala län under den här perioden, 6 472 personer. (Källa: SCB)

Svenska Amerika Linien etablerades som Rederiaktiebolaget Sverige-Nordamerika år 1915

Grundare var skeppsredarna Wilhelm Lundgren och Dan Broström. Den 1 oktober 1915 förvärvade man sitt första fartyg, den holländska ångaren Potsdam,som gör sin första resa till Nordamerika på rutten Göteborg-New York, då omdöpt till S/S Stockholm. Fartyget avgick klockan 13 den 11 december 1915 med 137 passagerare och cirka 150 000 postförsändelser. Kapten var Axel Håkansson, och resan blev ett äventyr genom att "Stockholm" stoppades av engelska örlogsmän och beordrades till Kirkwall för visitation då all post beslagtogs. Efter tre dygn kunde dock resan fortsätta och "Stockholm" anlände till New York efter en sammanlagd resa på 15 dygn, 10 timmar och 58 minuter.

Den 1 oktober 1915 förvärvade Svenska Amerika Linien sitt första fartyg, den holländska ångaren Potsdam, som gör sin första resa till Nordamerika på rutten Göteborg-New York, då omdöpt till S/S Stockholm. Fartyget avgick klockan 13 den 11 december 1915 med 137 passagerare och cirka 150 000 postförsändelser.

Greta Garbo och Mauritz Stiller ombord på Drottningholm 1925.

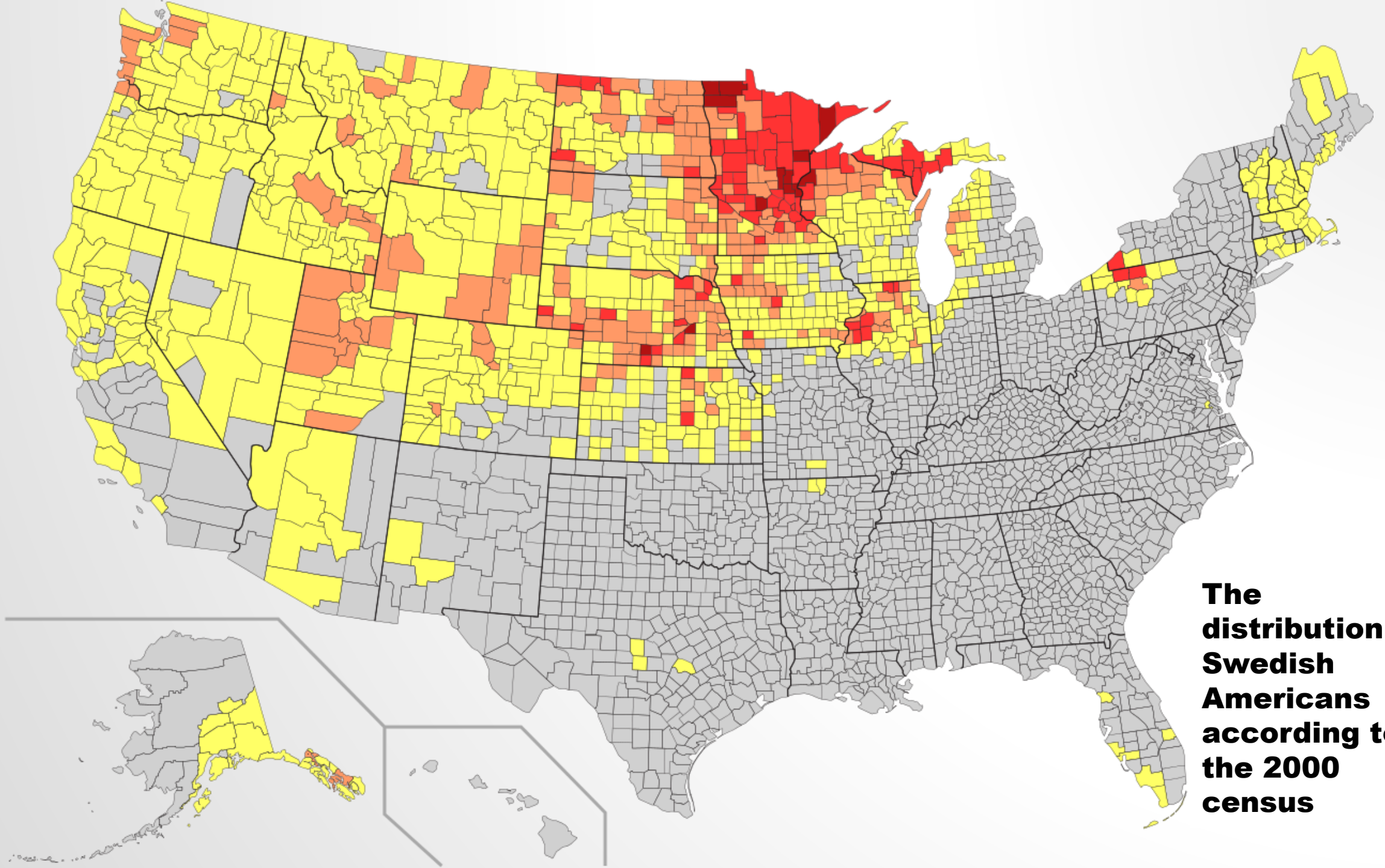

The distribution of Swedish Americans according to the 2000 census